

Jarosław Matras

Niektóre regulacje tymczasowego aresztowania w znowelizowanym kodeksie postępowania karnego

Streszczenie

Artykuł poświęcono zmianom wprowadzonym przez nowelę do kodeksu postępowania karnego z dnia 27 września 2013 r. w zakresie tymczasowego aresztowania, w aspekcie zapewnienia właściwej realizacji standardów gwarantowanych w EKPC. Przedmiotem analizy są w szczególności nowe regulacje dotyczące przedłużania tymczasowego aresztowania na podstawie art. 258 § 2 k.p.k., stosowania tymczasowego aresztowania pod nieobecność podejrzanego (oskarżonego) oraz udziału obrońcy w posiedzeniu w przedmiocie tymczasowego aresztowania, a także znajomości akt sprawy w zakresie, w jakim stanowią podstawę do stosowania tymczasowego aresztowania.

Przedmiotem poczynionych uwag jest próba odpowiedzi, czy zmiana przepisów odnoszących się do tymczasowego aresztowania, wprowadzona nowelą z dnia 27 września 2013 r.¹ (dalej nowela), spowoduje wyeliminowanie tych rozwiązań, na których tle Europejski Trybunał Praw Człowieka (ETPCz) stwierdzał w orzecznictwie sądów polskich naruszenie standardów gwarantowanych w EKPC. Należy więc wskazać, że analiza orzeczeń ETPCz wydanych na tle spraw przeciwko Polsce pozwala na stwierdzenie, iż najpoważniejszym problemem w aspekcie przestrzegania praw określonych w konwencji jest długotrwałe, naruszające standard ujęty w art. 5 ust. 3, stosowanie (przedłużanie) tymczasowego aresztowania. Zgodnie z art. 5 ust. 3 konwencji każdy tymczasowo aresztowany ma prawo być sądzony w rozsądnym terminie albo zwolniony na czas postępowania. Zarzuty wysuwane wobec sądów krajowych na tle zawartego w tym przepisie standardu ujmowane są w trzech płaszczyznach, tj.: a) mało konkretnych, pozbawionych merytorycznej treści uzasadnieniach decyzji o dalszej detencji, b) braku rzetelnego badania, czy nie byłoby wystarczające zastosowanie

---

¹ Ustawa z dnia 27 września 2013 r. o zmianie ustawy – Kodeks postępowania karnego oraz niektórych innych ustaw (Dz. U. z 2013 r., poz. 1247).

nieizolacyjnego środka zapobiegawczego, oraz c) stosowania najsurowszego środka głównie w oparciu o przepis art. 258 § 2 k.p.k.². Można w sposób uprawniony stwierdzić, że w praktyce sądów polskich nie jest należycie postrzegana i doceniana „jakość” uzasadnień postanowień o przedłużeniu aresztu, pomimo tego, iż właśnie przez pryzmat merytorycznej zawartości uzasadnień tych decyzji ETPCz ocenia standard rozpoznania sprawy tymczasowo aresztowanego w rozsądnym terminie³. W orzecznictwie ETPCz krytykowany jest automatyzm w zakresie powoływanych podstaw aresztowania oraz ciągłe wiązanie ryzyka ucieczki z grożącą karą⁴. Na ten praktyczny aspekt stosowania przepisów prawa przez sędziów zwraca się uwagę także w opracowaniu, które z założenia adresowane jest do sędziów⁵. Oczywiście, na problem ten należy patrzeć przede wszystkim w kontekście sprawności postępowania sądowego. Gdyby bowiem nie dochodziło do przewlekłości postępowania sądowego w sprawach, w których oskarżeni są pozbawieni wolności w ramach tymczasowego aresztowania, to kwestia naruszenia standardu określonego w art. 5 ust. 3 konwencji miałaby zapewne daleko mniejsze znaczenie, podobnie jak w sytuacji, gdzie w sprawie, w której można spodziewać się zarzutu przewlekłości postępowania, sąd rozważałby stosowanie wolnościowych środków zapobiegawczych. Przypomnieć należy, że liczba spraw, w których ETPCz stwierdził naruszenie art. 5 ust. 3 konwencji, skutkowałą przyjęciem w dniu 6 czerwca 2007 r. przez Komitet Ministrów Rady Europy rezolucji w sprawie systemowego problemu stosowania tymczasowego aresztowania w Polsce, w której wezwano Polskę do przestrzegania wyroków ETPCz (a więc realizacji zobowiązań z art. 46 ust. 1 konwencji), m.in. poprzez wprowadzanie dalszych środków prawnych ograniczających stosowanie tymczasowego aresztowania, „z uwzględnieniem podjęcia możliwych środków legislacyjnych i zmiany praktyki sądowej w tym zakresie”, a także podjęcie działań zmierzających do zwiększenia świadomości organów władzy, które mają do czynienia ze stosowaniem prawa, włączywszy sędziów sądów karnych i prokuratorów⁶. Podobne oceny zawarte zostały w memorandum Komisarza Praw Człowieka Rady Europy datowanym 20 czerwca 2007 r.⁷. W sprawie Kauczor przeciwko Polsce⁸ ETPCz

---

² M. Wąsek-Wiaderek, Przegląd Orzecznictwa Europejskiego dotyczącego Spraw Karnych 2005, nr 3, s. 6–7 i wskazane tam orzeczenia; www.sn.pl/orzecznictwo/biuletyny.

³ K. Dąbkiewicz, Tymczasowe aresztowanie, Warszawa 2012, s. 197–198.

⁴ B. Gronowska, Pięćdziesiąta rocznica powstania ETPC, Prok. i Pr. 2010, nr 1–2, s. 15–16; J. Czabański, Stosowanie tymczasowego aresztowania w Polsce, Prok. i Pr. 2010, nr 10, s. 31–32.

⁵ P. Hofmański, S. Zabłocki, Elementy metodyki pracy sędziego w sprawach karnych, Kantor Wydawniczy Zakamycze, Kraków 2006, s. 256–257.

⁶ Tekst rezolucji przetłumaczony na język polski na stronie internetowej Ministerstwa Sprawiedliwości: www.bip.ms.gov.pl/Data/Files/_public/.../tymczasowa_rezolucja.rtf.

⁷ P. Hofmański, (w:) L. Garlicki, Komentarz do EKPC, Warszawa 2010, s. 235.

stwierdził, że nadużywanie tymczasowego aresztowania ma w Polsce charakter problemu strukturalnego, przy czym – jak to Trybunał ujął – naruszenie prawa określonego w art. 5 ust. 3 konwencji wiąże się ze złym funkcjonowaniem wymiaru sprawiedliwości, a utrzymywanie się tego stanu rzeczy dowodzi istnienia problemu natury strukturalnej polegającego na „stosowaniu praktyki niezgodnej z Konwencją” (§ 60). W wyroku tym ETPCz wskazał także na konieczność podjęcia – pod kontrolą Komitetu Ministrów RE – środka ogólnego lub/i indywidualnego w ramach swego krajowego porządku prawnego w celu położenia kresu naruszeniu stwierdzonemu przez Trybunał (§ 61)⁹. Trzeba przy tym odnotować, że z badań statystycznych prowadzonych w odniesieniu do osób tymczasowo aresztowanych wynika, iż tymczasowe aresztowanie nie jest w Polsce stosowane częściej niż w innych krajach europejskich; przykładowo na koniec lutego 2009 r. w Polsce tymczasowo aresztowanych było 25 osób na 100 000 mieszkańców (11% ogółu osadzonych), gdy np. w Niemczech – 14 na 100 000 mieszkańców (na dzień 30 listopada 2008 r. – 16% ogółu osadzonych), w Holandii – 35 na 100 000 mieszkańców (na dzień 31 sierpnia 2008 r. – 34,7% ogółu osadzonych), w Szwecji – 16 osób na 100 000 mieszkańców (na dzień 1 października 2007 r. – 21,2%), czy we Włoszech – 48 osób na 100 000 mieszkańców (na dzień 30 czerwca 2008 r. – 52,3%)¹⁰. Rzeczywistym problemem jest natomiast długość postępowania sądowego i to najczęściej w sprawach o najpoważniejsze czyny, co do których orzekają w I instancji sądy okręgowe, albowiem w tych sprawach odsetek tymczasowo aresztowanych przekracza 50% (np. w przypadku zabójstw – 88%, zaś w przypadku rozboju z bronią w rękę – 60%)¹¹. Skalę problemu obrazują następujące dane: w latach 2006–2007 w otwartych na koniec roku postępowaniach sądowych liczba osób tymczasowo aresztowanych, wobec których areszt trwał ponad 2 lata, wynosiła odpowiednio – 1042 oraz 996, gdy tymczasem w tym samym okresie, w postępowaniu przygotowawczym – 12 i 8¹². Z badań aktowych przeprowadzonych przez S. Momota¹³ wynika, że na 58 spraw zakończonych prawomocnym wyrokiem tymczasowe aresztowanie wobec 103 osób trwało dłużej niż 2 lata, przy czym wobec 31 osób (30%) tymczasowe aresztowanie trwało od 4 lat do 5 lat, zaś aż co do 76,7% postanowień w przedmiocie

⁸ Wyrok z dnia 3 lutego 2009 r., skarga 45219/06; w wyroku tym wskazano, że tylko w latach 2007–2008 stwierdzono nadmiernie długie stosowanie tymczasowego aresztowania w 65 sprawach.

⁹ P. Hofmański, (w:) L. Garlicki, Komentarz..., *op. cit.*, s. 235.

¹⁰ J. Czabański, *Stosowanie...*, *op. cit.*, s. 23.

¹¹ *Ibidem*, s. 27.

¹² S. Momot, Postępowanie sądowe w sprawach, w których czas trwania tymczasowego aresztowania przekroczył 2 lata (w świetle badań aktowych), *Prok. i Pr.* 2009, nr 4, s. 73–74.

¹³ *Ibidem*, s. 75 i 80.

tymczasowego aresztowania wskazywano jako podstawę detencji art. 258 § 2 k.p.k.

Odnosząc się zatem do tak postrzeganej kwestii nadmiernie długiego tymczasowego aresztowania, można stwierdzić, że zasadniczym problemem stanowiącym źródło wadliwej praktyki sądowej jest stosowanie przepisu art. 258 § 2 k.p.k., i to w fazie sądowego przedłużania tymczasowego aresztowania. W mojej ocenie, to niewłaściwe odczytywanie tego właśnie przepisu przez sądy polskie skutkuje zarówno wadliwym, uproszczonym sposobem uzasadnienia postanowień o dalszym stosowaniu tymczasowego aresztowania, jak też i brakiem rozważań co do możliwości stosowania środków o charakterze nieizolacyjnym. O ile bowiem podejrzenie popełnienia zbrodni lub występku zagrożonego surową karą pozbawienia wolności nie jest kwestionowane w orzecznictwie Trybunału jako podstawa do zastosowania tymczasowego aresztowania¹⁴, to podkreśla się, że okoliczność ta nie może stanowić „właściwej i wystarczającej podstawy tymczasowego aresztowania przez cały okres stosowania tego środka”¹⁵, a jako nieuprawnione traktuje się domniemywanie, iż obawa ucieczki oskarżonego wynika z wagi czynu oraz zagrożenia surową karą za ten czyn¹⁶. Odnotować także należy, że na gruncie spraw przeciwko Polsce ETPCz wskazał, iż surowość grożącej kary jest ważnym elementem w ocenie ryzyka ucieczki (ale tylko elementem co do takiego domniemania – uwaga autora), ale powaga zarzutów sama w sobie nie może uzasadniać długiego okresu tymczasowego aresztowania¹⁷. Tymczasem to właśnie na takim domniemaniu oparta została konstrukcja art. 258 § 2 k.p.k., o czym przekonuje treść uzasadnienia rządowego projektu Kodeksu postępowania karnego z 1997 r. Istnienie takiego właśnie domniemania, i to nawet bez potrzeby prognozowania realności wymierzenia *in concreto* surowej kary pozbawienia wolności, aprobował zresztą Sąd Najwyższy na tle tożsamo brzmiącego przepisu art. 217 § 2 k.p.k. z 1969 r., obowiązującego do dnia 31 sierpnia 1998 r.¹⁸. Wypowiadane są również obecnie zdania, choć jak się wydaje, są one w mniejszości, że pogląd ten zachował aktualność na tle obecnej regulacji procesowej, co

---

¹⁴ Np. Jabłoński p. Polsce – wyrok z dnia 21 grudnia 2000 r., § 82; Kreps p. Polsce – wyrok z dnia 26 lipca 2001 r., § 43; Iłowiecki p. Polsce – wyrok z dnia 4 października 2001 r., § 62.

¹⁵ J. Matras, Glosa do postanowienie SN z dnia 3 kwietnia 2007 r., sygn. WZ 11/07, PS 2008, nr 11–12, s. 226 i wskazane tam orzeczenia ETPCz; nadto np., Jecius p. Litwie, wyrok z dnia 31 lipca 2000 r., § 94; Ilijkov p. Bułgarii, wyrok z dnia 26 lipca 2001 r., § 81; Goral p. Polsce, wyrok z dnia 30 października 2003 r., § 68.

¹⁶ P. Hofmański, (w:) L. Garlicki, Komentarz..., *op. cit.*, s. 231; B. Gronowska, Pięćdziesiąta rocznica..., *op. cit.*, s. 15.

¹⁷ Tak ETPCz orzekł w sprawach: Michta, wyrok z dnia 4 maja 2006 r., § 49; Krawczak, wyrok z dnia 31 maja 2011 r., § 85; Karbowniczak, wyrok z dnia 27 września 2011 r., §§ 79–80.

¹⁸ Postanowienie z dnia 19 listopada 1996 r., sygn. IV Kz 119/96, z krytyczną glosą R. A. Stefańskiego, OSP 1997, nr 4, poz. 74.

oznaczałoby, iż w sytuacji, gdy nie zapadł jeszcze nieprawomocny wyrok, to wystarczy dla zastosowania tymczasowego aresztu na tej podstawie tylko odpowiednio wysokie ustawowe zagrożenie sankcją za dany typ przestępstwa oraz potrzeba zabezpieczenia postępowania przy istnieniu określonych dowodów¹⁹; przesłanką takiego stanowiska było uznanie, że na tym etapie nie można prognozować sądowego wymiaru kary. Uchwała 7 sędziów SN z dnia 19 stycznia 2012 r. – wydana na tle art. 258 § 2 k.p.k.²⁰ – przecięła, jak się wydaje, spór co do tego, że po pierwsze, przepis ten stanowi samodzielną podstawę szczególną do stosowania tymczasowego aresztowania (oczywiście przy spełnieniu przesłanki ogólnej z art. 249 § 1 k.p.k. oraz przy niedostrzeżeniu przesłanek negatywnych z art. 257 § 1 k.p.k. oraz art. 259 § 1 i § 2 k.p.k.), a po drugie, co wydaje się bardziej ważkie, wskazano w uchwale, iż stosowanie tymczasowego aresztowania na tej podstawie wymaga – z uwagi na konstrukcję art. 258 § 2 *in fine* oraz art. 259 § 2 k.p.k. – prognozowania wymiaru kary w konkretnych okolicznościach sprawy. Co istotne, odnotowano także, że żaden z przepisów regulujących tymczasowe aresztowanie, a więc i art. 258 § 2 k.p.k., w którym zawarte jest domniemanie bezprawnego utrudniania postępowania z uwagi na grożącą surową karę, nie stanowi podstawy do ciągłego stosowania tego środka, a zatem, iż procesowe regulacje nie są sprzeczne z EKPC, a nadużywanie w praktyce orzeczniczej art. 258 § 2 k.p.k. trzeba ujmować w kategorii nieprawidłowości w stosowaniu prawa. W doktrynie wskazywano także, że grożąca surowa kara może być podstawą tymczasowego aresztowania w zasadzie tylko w pierwszym okresie postępowania, natomiast później, zwłaszcza gdy detencja jest znacznie przedłużana, stosowanie tymczasowego aresztowania może mieć miejsce zupełnie wyjątkowo²¹. W kontekście powyższych uwag trzeba jednak dostrzec, że na ten aspekt nieprawidłowości ETPCz zwracał uwagę na tle spraw przeciwko Polsce w sposób bardzo wyraźny już od prawie 10 lat²², a pomimo tego praktyka orzecznicza nie uległa znaczącej zmianie, co doprowadziło do wydania wskazanych wyżej rezolucji, memorandum oraz posłużenia się przez Trybunał tzw. wyrokiem pilotażowym w sprawie

¹⁹ P. Hofmański, (w:) P. Hofmański, E. Sadzik, K. Zgryzek, Kodeks postępowania karnego. Komentarz, t. I, Warszawa 2011, s. 1445; odmiennie – co do konieczności prognozowania realnie grożącej kary – zob. np.: L. K. Paprzycki, (w:) J. Grajewski, L. K. Paprzycki, S. Steinborn, Kodeks postępowania karnego. Komentarz, t. I, Warszawa 2010, s. 840–841; K. T. Boratyńska, (w:) K. T. Boratyńska, A. Górski, A. Sakowicz, A. Ważny, Kodeks postępowania karnego. Komentarz, Warszawa 2012, s. 578; przegląd stanowisk w tym zakresie w: K. Dąbkiewicz, Tymczasowe..., *op. cit.*, s. 116–122.

²⁰ Sygn. I KZP 18/11, OSNKW 2012, nr 1, poz. 1.

²¹ L. K. Paprzycki, (w:) J. Grajewski, L. K. Paprzycki, S. Steinborn, Kodeks..., *op. cit.*, s. 840–841.

²² Zob. B. Gronowska, Pięćdziesiąta rocznica..., *op. cit.*, s. 16 i przywołane w przypisie 25 orzeczenia ETPCz; por. też J. Matras, Glosa..., *op. cit.*, s. 226.

Kauczor. Wydaje się zatem, że tylko zmiany ustawowe w Kodeksie postępowania karnego mogły osiągnąć pożądany skutek w zakresie sposobu podejścia do kwestii przedłużania tymczasowego aresztowania. Jako konieczne wydaje się postulowanie zerwania z tzw. automatyzmem w traktowaniu zagrożenia surową karą pozbawienia wolności jako wystarczającej i wyłącznej przesłanki do przyjęcia obawy ucieczki lub innego, bezprawnego utrudniania postępowania karnego²³. O ile bowiem przesłanka ta nie stanowi problemu w zakresie, w jakim służy do zastosowania po raz pierwszy tymczasowego aresztowania, oraz, jak się wydaje, przedłużenia go na krótki okres, to stanowi zasadniczy powód naruszenia art. 5 ust. 3 konwencji na dalszym etapie postępowania. Jeśliby bowiem sąd nie mógł opierać się na zagrożeniu surową karą jako wystarczającą i wyłączną podstawą do przedłużenia tymczasowego aresztowania na okresy ponad te, o których mowa w art. 263 § 2 i 3 k.p.k., to byłby zmuszony do wykazywania ewentualnego istnienia innych okoliczności, które w sposób realny i konkretny wskazywałyby na obawę utrudniania postępowania karnego, wymagającą li tylko stosowania tego najsurowszego środka zapobiegawczego oraz wykazywania, dlaczego inne wolnościowe środki byłyby nieskuteczne. Wydaje się, że także to wymusiłoby procedowanie w tej kwestii z „należyłą starannością”²⁴. Takie zaś postąpienie czyniłoby zadość wyrażonym w wyrokach ETPCz postulatami co do rzetelnego badania, czy wolnościowe środki nie byłyby wystarczające, oraz co do tego, by decyzje były konkretne i merytoryczne.

Według noweli do Kodeksu postępowania karnego, przepis art. 258 § 2 k.p.k. ma następującą treść: „§ 2. Wobec oskarżonego, któremu zarzucono popełnienie zbrodni lub występku zagrożonego karą pozbawienia wolności, której górna granica wynosi co najmniej 8 lat, albo którego sąd pierwszej instancji skazał na karę pozbawienia wolności wyższą niż 3 lata, obawy utrudniania prawidłowego toku procesu, o których mowa w § 1, uzasadniające stosowanie środka zapobiegawczego, mogą wynikać także z surowości grożącej oskarżonemu kary”. Dostrzegając także i to, że przepis art. 258 § 2 k.p.k. jest wadliwie stosowany na etapie przedłużania tymczasowego aresztowania, w noweli dodany został nowy przepis, tj. art. 263 § 4b k.p.k. W wyniku tej regulacji, w toku postępowania przygotowawczego, nie można będzie przedłużyć tymczasowego aresztowania na okres ponad 12 miesięcy, gdy kara realnie grożąca oskarżonemu za zarzucane mu przestępstwo nie

---

²³ Por. P. Hofmański, (w:) L. Garlicki, *Komentarz...*, *op. cit.*, s. 231–232; zob. też orzecznictwo: Mansur p. Turcji, wyrok z dnia 8 czerwca 1995 r., § 55; Jagci i Sargin p. Turcji, wyrok z dnia 8 czerwca 1995 r., § 52; W. p. Szwajcarii, wyrok z dnia 26 stycznia 1993 r., § 33; Letellier p. Francji wyrok z dnia 26 czerwca 1991 r., §§ 49–51; Tomasi p. Francji, wyrok z dnia 27 sierpnia 1992 r., § 98; J. G. p. Polsce, §§ 52–54; Neumeister p. Austrii wyrok z dnia 27 czerwca 1968 r.; Iljkov p. Bułgarii, wyrok z dnia 26 lipca 2001 r., §§ 80–81.

²⁴ W. p. Szwajcarii, § 30; I. A. p. Francji, wyrok z dnia 23 września 1998 r., § 102; Trzaska p. Polsce, wyrok z dnia 11 lipca 2000 r., § 63.

przekroczy 3 lat pozbawienia wolności, natomiast łączny okres stosowania tymczasowego aresztowania – do czasu wydania pierwszego wyroku – nie będzie mógł zostać przedłużony ponad okres 2 lat, gdy kara (oczywiście realnie grożąca) nie będzie wyższa od 5 lat, chyba że konieczność takiego przedłużenia jest spowodowana celowym przewlekaniem postępowania przez oskarżonego. Pozytywnie oceniając to dodatkowe obwarowanie przedłużenia detencji, można jedynie wyrazić nadzieję, że rozwiązania te będą stanowiły skuteczne instrumentarium prowadzące do realizacji standardu zawartego w art. 5 ust. 3 konwencji w odniesieniu do części spraw. Na pewno jednak przepis ten nie będzie stanowił jakiegokolwiek blokady w zakresie zbrodni zabójstwa (zagrożenie od lat 8-miu), a na tle tych spraw podstawa z art. 258 § 2 k.p.k. jest praktycznie ciągle przywoływana przy długotrwałym stosowaniu tymczasowego aresztowania. Oceniając jednak te rozwiązania w sposób całościowy, dostrzec należy zasadniczą – w mojej ocenie – wadę przyjętych rozwiązań, a tą jest przede wszystkim niepowiązanie grożącej realnie kary (art. 258 § 2 k.p.k.) z koniecznością badania na dalszych etapach stosowania detencji – szczególnie tych trwających ponad rok w postępowaniu przygotowawczym oraz ponad dwa lata w postępowaniu sądowym – czy występują konkretne okoliczności wskazujące na ryzyko uchylania się od wykonania takiej surowej kary²⁵. Nadto w noweli nie podjęto próby „zablokowania” możliwości ciągłego powtarzania w postanowieniach o przedłużaniu tymczasowego aresztowania tych samych podstaw i okoliczności, zwłaszcza zagrożenia surową karą. Zmiana w zakresie wymagań co do wartości uzasadnienia o zastosowaniu tymczasowego aresztowania, ujęta w nowej treści art. 251 § 3 k.p.k., jest dość nieznaczna jakościowo i nie wydaje się akcentować tego elementu: „§ 3. Uzasadnienie postanowienia o zastosowaniu środka zapobiegawczego powinno zawierać przedstawienie dowodów świadczących o popełnieniu przez oskarżonego przestępstwa, wykazanie okoliczności wskazujących na istnienie zagrożeń dla prawidłowego toku postępowania lub możliwości popełnienia przez oskarżonego nowego ciężkiego przestępstwa w razie niezastosowania środka zapobiegawczego lub określonej podstawy jego zastosowania i potrzeby zastosowania danego środka. W wypadku tymczasowego aresztowania należy ponadto wyjaśnić, dlaczego nie uznano za wystarczające zastosowanie innego środka zapobiegawczego”.

Uważam, że należałoby postawić zdecydowaną tamę mechanizmowi „powtarzania” tezy o zagrożeniu surową karą, w sytuacji tymczasowego aresztowania trwającego dłuższy czas. Oczywiście rodzi się zasadnicze pytanie, czy da się ustalić w sposób sztywny, jaki to okres czasu winien być uznawany za taki, w którym detencja trwa zbyt długo w oparciu jedynie

---

²⁵ Zob. np.: Jabłoński, § 64; Szeloch, § 90.

o przesłankę z art. 258 § 2 k.p.k. Przeszkodą do takiego ustalenia jest kryterium niepowtarzalności okoliczności każdej ze spraw. Wydaje się jednak, że z uwagi na szczególne podstawy do przedłużenia tymczasowego aresztowania ponad okresy wskazane w art. 263 § 2 i 3 k.p.k. (art. 263 § 4 k.p.k. i 4b k.p.k.) należałoby rozważyć, czy nie byłoby celowe określenie wprost, iż np. po upływie roku trwania tymczasowego aresztowania w toku postępowania przygotowawczego lub dwóch lat w toku postępowania sądowego do czasu wydania pierwszego wyroku, przedłużenie detencji wyłącznie w oparciu o przywoływaną już uprzednio przesłankę z art. 258 § 2 k.p.k. nie jest możliwe, chyba że oskarżony (podejrzany) nie skorzystał wcześniej ze stworzonych mu możliwości stosowania środków wolnościowych lub celowo przewleka postępowanie. Przy takim ograniczeniu należałoby oczywiście dopuścić stosowanie innych środków zapobiegawczych. Rozwiązanie takie stanowiłoby podstawę do tego, by w sytuacjach, gdy tymczasowe aresztowanie trwa tak długo²⁶, sąd został niejako „zmuszony” do prowadzenia dogłębnej analizy okoliczności sprawy w aspekcie istnienia innych przesłanek do dalszego stosowania tymczasowego aresztowania, bez „automatycznego” odwoływania się do domniemania z art. 258 § 2 k.p.k., którego zasadność, jak wskazano wcześniej, w orzecznictwie ETPCz jest kwestionowana. Nieefektywność w zakresie właściwego stosowania normy art. 5 ust. 3 konwencji (mającej przecież charakter *self executing*) w dotychczasowym orzecznictwie sądów powszechnych usprawiedliwia takie właśnie rozwiązanie. Jeżeli po tak długo trwającym tymczasowym aresztowaniu i uprzednim niestosowaniu innych wolnościowych środków zapobiegawczych sąd nie znalazłby innej, niż ta z art. 258 § 2 k.p.k., podstawy do dalszego utrzymywania detencji, to tymczasowe aresztowanie winno zostać uchylone, albowiem wówczas traci swój procesowy charakter i przeradza się wprost w wykonywanie grożącej kary.

Należy poczynić kilka uwag na tle procedury tymczasowego aresztowania. Niewątpliwie to, że o zastosowaniu oraz o przedłużeniu tymczasowego aresztowania od sierpnia 1996 r. orzekają w toku postępowania przygotowawczego sądy, mające według postanowień Konstytucji oraz ustaw atrybut niezawisłości oraz bezstronności, pozwala na stwierdzenie, że nie ma możliwości naruszenia standardu konwencji w tym zakresie, w którym wymagane jest „postawienie przed sędzią” tymczasowo aresztowanego (art. 5 ust. 3) lub zagwarantowania prawa „odwołania się do sądu” w celu ustalenia bezwzględnie legalności pozbawienia wolności (art. 5 ust. 4). Co więcej, ukształtowanie w polskiej procedurze karnej trybu zaskarżalności każdej decyzji o zastosowaniu tymczasowego aresztowania (art. 252 § 1 k.p.k. także w zakresie, w którym tymczasowe aresztowanie jest stosowane przez sąd odwo-

---

²⁶ Oczywiście dotyczyłoby to najpoważniejszych spraw.

ławczy uwzględniający złożone zażalenie na postanowienie o niezastosowaniu tymczasowego aresztowania – art. 426 § 2 k.p.k.²⁷), jak i jego przedłużenia (art. 263 § 5 k.p.k.) oraz decyzji o nieuwzględnieniu wniosku o uchylenie tymczasowego aresztowania (art. 254 § 2 k.p.k. – z ograniczeniem prawa do kontroli tylko do sytuacji, gdy wniosek o uchylenie detencji został złożony po upływie co najmniej 3 miesięcy od wydania postanowienia w przedmiocie tymczasowego aresztowania), dowodzi, że przepisy polskiej ustawy procesowej spełniają standard konwencyjny, zaś w zakresie zaskarżalności decyzji co do wniosku o uchylenie tymczasowego aresztowania poprzez regulację zawartą w art. 254 § 2 i 3 k.p.k. tworzą standard wyższy, albowiem konwencja nie nakłada obowiązku stworzenia drugiego szczebla jurysdykcji dla załatwiania wniosków o zwolnienie²⁸. Stworzenie w systemie procesowym drugiego szczebla obliguje jednak do tego, aby również na tym szczeblu spełnione zostały gwarancje związane z samą procedurą takiej kontroli²⁹. Wypracowano w orzecznictwie Sądu Najwyższego pogląd, iż także na decyzję Sądu Najwyższego o zastosowaniu tymczasowego aresztowania na podstawie art. 538 § 2 k.p.k., a więc w sytuacji uwzględnienia kasacji i uchylenia prawomocnego wyroku, przysługuje zażalenie do równorzędnego składu Sądu Najwyższego³⁰. Rozwiązanie to zapisano wprost w noweli (art. 538 § 2 k.p.k.).

Pierwsza uwaga, którą należy poczynić na tle realizacji standardów konwencji, musi dotyczyć ujętego w art. 5 ust. 3 konwencji wymogu niezwłocznego postawienia przed sędzią w aspekcie aresztowania *in absentia* (pod nieobecność). Jest oczywiste, że postawienie przed sędzią ma gwarantować oskarżonemu (podejrzanemu) możliwość złożenia wyjaśnień co do zasadności zastosowania tymczasowego aresztowania. Obecna regulacja procesowa co do zasady nakazuje przesłuchanie takiej osoby (art. 249 § 3 k.p.k.), chyba że jest to niemożliwe z powodu ukrywania się jej lub nieobecności w kraju. Po zastosowaniu tymczasowego aresztowania wobec oskarżonego nieobecnego (art. 249 § 3 k.p.k., art. 279 § 2 k.p.k.) nie przewidziano jednak „niezwłocznego” postawienia przed sędzią, co jeszcze na tle sprawy Harkmann przeciwko Estonii stało się powodem do wyrażenia poglądu, że polska procedura karna w tym zakresie może prowadzić do naruszenia tego stan-

²⁷ Zmiana dokonana ustawą z dnia 20 stycznia 2011 r. o zmianie ustawy – Kodeks postępowania karnego (Dz. U. Nr 48, poz. 246).

²⁸ P. Hofmański, (w:) L. Garlicki, Komentarz..., *op. cit.*, s. 210–211; Toth p. Austrii, wyrok z dnia 12 grudnia 1991 r., § 84; Migoń p. Polsce, wyrok z dnia 25 czerwca 2002 r., § 67.

²⁹ P. Hofmański, (w:) L. Garlicki, Komentarz..., *op. cit.*, s. 214–216; J. Matras, Standard „równości broni” w postępowaniu w przedmiocie tymczasowego aresztowania, *Prok. i Pr.* 2009, nr 3, s. 10–11.

³⁰ Postanowienie składu 7 sędziów SN z dnia 20 października 2009 r., sygn. I KZP1/09, OSNKW 2009, nr 12, poz. 100.

dardu³¹. Ostatecznie takie stanowisko ETPCz zajął w sprawie *Ladent przeciwko Polsce*, wskazując, że od zapewnienia sądowego wysłuchania osoby zatrzymanej nie można odstąpić w żadnych okolicznościach, a zatem doprowadzenie takiej osoby przed sędziego ma charakter absolutny i winno nastąpić automatycznie, inaczej niż w przypadku gwarancji z art. 5 ust. 4³². Wadę obecnej regulacji procesowej dostrzeżono i w noweli znalazł się przepis, który czyni zadość wymaganiom wynikającym z art. 5 ust. 3 konwencji. Z przepisu art. 279 § 3 k.p.k. wynika bowiem nakaz niezwłocznego doprowadzenia osoby ściganej listem gończym do tego sądu, który wydał postanowienie o tymczasowym aresztowaniu, aby sąd ten rozstrzygnął z urzędu o utrzymaniu, zmianie lub uchyleniu tego środka, chyba że prokurator, po przesłuchaniu zatrzymanego, zmienił już lub uchylił tymczasowe aresztowanie.

Kolejna uwaga wiąże się z problemem uczestnictwa oskarżonego pozbawionego wolności w posiedzeniach, na których rozpatrywane jest przedłużenie tymczasowego aresztowania lub rozpoznawane jest zażalenie na decyzje o zastosowaniu lub przedłużeniu tymczasowego aresztowania. Ten etap postępowania kontrolnego ma mieć charakter sądowy, a jednym z jego elementów ma być kontrydiktoryjność zapewniająca „równość broni” pomiędzy aresztowanym a prokuratorem oraz możliwość przedstawienia swoich argumentów osobiście lub przez swojego przedstawiciela (obrońcę)³³. Chodzi o stworzenie sytuacji, w której tymczasowo aresztowany ma możliwość skorzystania z którejś z tych form zaprezentowania sądowi swoich racji, a nie to, czy z tej formy skorzysta. W tym aspekcie zwrócić należy uwagę na treść art. 249 § 5 k.p.k. w dotychczasowym brzmieniu. Stosownie do tego przepisu, prokurator oraz obrońca tymczasowo aresztowanego mają prawo do udziału w posiedzeniu sądu dotyczącego przedłużenia tymczasowego aresztowania oraz rozpoznania zażalenia na zastosowanie lub przedłużenie tymczasowego aresztowania; niestawiennictwo tychże nie tamuje rozpoznania sprawy, nawet jeśli było usprawiedliwione³⁴. Przepis ten zatem nie nakłada obowiązku zawiadomienia o takich posiedzeniach tymczasowo aresztowanego, jeśli nie posiada obrońcy. W konsekwencji niezawiadomienia tymczasowo aresztowanego o takim posiedzeniu sądu, którego przedmiotem byłoby przedłużenie tymczasowego aresztowania lub rozpoznanie zażalenia na taką decyzję, formalna „równość broni” w porównaniu chociażby do

---

³¹ Por. M. Wąsek-Wiaderek, *Przegląd Orzecznictwa Europejskiego dotyczącego Spraw Karnych* 2006, nr 3, s. 15–16; www.sn.pl/orzecznictwo/biuletyny.

³² Zob. M. Wąsek-Wiaderek, *Przegląd Orzecznictwa Europejskiego dotyczącego Spraw Karnych* 2008, nr 1–2, s. 9–10; www.sn.pl/orzecznictwo/biuletyny.

³³ P. Hofmański, (w:) L. Garlicki, *Komentarz...*, *op. cit.*, s. 214.

³⁴ P. Hofmański, (w:) P. Hofmański, E. Sadzik, K. Zgryzek, *Kodeks postępowania karnego. Komentarz*, t. I, Warszawa 2011, s. 1389; L. K. Paprzycki, (w:) J. Grajewski, L. K. Paprzycki, S. Steinborn, *Kodeks postępowania karnego. Komentarz*, t. I, Warszawa 2010, s. 819–820.

pozycji oskarżycielskiej prokuratora byłaby niezachowana. Kierując się chociażby tym aspektem procedury, wskazywanym także w orzeczeniach Trybunału w sprawach przeciwko Polsce³⁵, należałoby w takiej sytuacji postulować zawiadomienie o terminie posiedzenia osobę pozbawioną wolności, tak aby wiedząc o nim, mogła przedstawić swoje racje chociażby w formie pisemnej³⁶, choć np. w sprawach Lanz p. Austrii, Klamecki p. Polsce oraz Niedbała p. Polsce ETPCz podkreślał, że brak możliwości skomentowania argumentów podniesionych przez organ oskarżycielski w trakcie posiedzenia co do tymczasowego aresztowania, będący wynikiem nieobecności osoby aresztowanej, także naruszał równość broni i czynił takie postępowanie niespełniającym standard z art. 5 ust. 4 konwencji³⁷. Postulat ten jest tym bardziej zrozumiały, gdy dostrzeże się, że tymczasowo aresztowanego należy obecnie powiadamiać o terminie posiedzeń, na których będą rozstrzygane wnioski o uchylenie tymczasowego aresztowania na etapie postępowania sądowego lub gdy będzie utrzymywane tymczasowe aresztowanie po wpływie sprawy z aktem oskarżenia do właściwego sądu (art. 344 k.p.k. i art. 339 § 5 k.p.k. w zw. z art. 339 § 3 pkt 6 k.p.k.)³⁸, a więc w sytuacjach, gdy podjęte na tych posiedzeniach decyzje nie skutkują przedłużeniem detencji. Oczywiście jest także, że nawet zawiadomienie tymczasowo aresztowanego o posiedzeniu w przedmiocie przedłużenia tymczasowego aresztowania (w postępowaniu przygotowawczym lub sądowym) czy o posiedzeniu sądu odwoławczego rozpoznającego odwołanie od takiej decyzji nie zrównuje jego pozycji z pozycją oskarżyciela publicznego, który może na posiedzeniu składać dodatkowe oświadczenia lub argumenty³⁹. Słusznie więc w kierunku zrównania pozycji została zmieniona treść art. 249 § 5 k.p.k. Do art. 249 § 5 k.p.k. w wersji obowiązującej od dnia 1 lipca 2015 r. dodano: „Na żądanie oskarżonego, który nie ma obrońcy, wyznacza się do tej czynności obrońcę z urzędu. Zarządzenie może wydać także referendarz sądowy”. Dalsza część przepisu pozostaje bez zmian, tj.: „Niestawiennictwo obrońcy lub prokuratora należycie zawiadomionych o terminie nie tamuje rozpoznania sprawy”. Uzupełniona treść przesądza jednocześnie o konieczności zawi-

³⁵ Zob. orzecznictwo ETPCz w sprawach: Trzaska p. Polsce, wyrok z dnia 11 lipca 2000 r., § 78; Migoń p. Polsce, wyrok z dnia 25 czerwca 2002 r., § 68; Klamecki p. Polsce, wyrok z dnia 3 kwietnia 2003 r., § 129; Wesółowski p. Polsce, wyrok z dnia 22 czerwca 2004 r., § 61–63.

³⁶ J. Matras, *Standard...*, *op. cit.*, s. 20–21.

³⁷ Tak orzekał ETPCz w sprawach: Klamecki, § 130; Niedbała, wyrok z dnia 4 lipca 2000 r., § 67; sprawa Lanz została omówiona przez B. Gronowską, *Glosa do wyroku ETPCz...*, *Prok. i Pr.* 2002, nr 5.

³⁸ Tak w doktrynie: J. Grajewski, L. K. Paprzycki, M. Płachta, *Kodeks postępowania karnego. Komentarz*, t. I, Kraków 2003, s. 861; w orzecznictwie: postanowienie SN z dnia 26 lipca 2007 r., sygn. I KZP 20/07, OSNKW 2007, nr 9, poz. 63; uchwała SN z dnia 26 listopada 2003 r., sygn. I KZP 30/03, OSNKW 2003, nr 11–12, poz. 97.

³⁹ Por. zwłaszcza sprawę Lanz przeciwko Austrii.

domienia o terminie posiedzenia tymczasowo aresztowanego, albowiem tylko wiedząc o posiedzeniu, miałby możliwość złożenia żądania wyznaczenia obrońcy. O prawie do złożenia takiego wniosku zostanie zaś pouczony w formularzu, który zostanie mu doręczony (art. 263 § 8 k.p.k.). To, czy ustanowiony wówczas obrońca z urzędu wzięby udział w takim posiedzeniu, nie miałoby znaczenia dla oceny rzetelności takiego postępowania.

Ostatnia uwaga dotyczy innego aspektu „równości broni” w postępowaniu dotyczącym tymczasowego aresztowania. Chodzi o dostęp do tych materiałów z postępowania przygotowawczego, które stanowią dla prokuratora podstawę do sformułowania wniosku o zastosowanie lub przedłużenie tymczasowego aresztowania w fazie postępowania przygotowawczego. Do dnia 27 sierpnia 2009 r. ustawa procesowa w art. 156 § 5 regulowała w sposób całościowy dostęp do akt postępowania przygotowawczego dla stron, obrońców i innych podmiotów, uzależniając udostępnienie akt, umożliwienie sporządzenia odpisów oraz kserokopii tylko od zgody prowadzącego postępowanie przygotowawcze. Regulacja ta dotyczyła zatem także tych części akt sprawy, które przesyłane były do sądu i stanowiły uzasadnienie dla wniosku o zastosowanie lub przedłużenie tymczasowego aresztowania. W przypadku odmowy udostępnienia akt w tym postępowaniu stronom przysługiwało jedynie zażalenie do prokuratora bezpośrednio przełożonego. Wyrokiem Trybunału Konstytucyjnego z dnia 3 czerwca 2008 r., sygn. K 42/07⁴⁰, stwierdzono, że przepis art. 156 § 5 k.p.k. w zakresie, w jakim umożliwia arbitralne wyłączenie jawności tych materiałów postępowania przygotowawczego, które uzasadniają wniosek prokuratora w przedmiocie tymczasowego aresztowania, jest niezgodny z art. 2 oraz art. 42 ust. 2 w zw. z art. 31 ust. 3 Konstytucji Rzeczypospolitej Polskiej. W uzasadnieniu tego wyroku Trybunał Konstytucyjny przywołał orzecznictwo ETPCz także na gruncie spraw przeciwko Polsce (Migoń, Chruściński, Matyjek oraz Łaszkiewicz) oraz wskazał, że: „Najdalej idący standard ochronny w zakresie dostępu podejrzanego do akt zapewnia orzecznictwo Europejskiego Trybunału Praw Człowieka w Strasburgu, nakazujące zagwarantowanie mu dostępu do tej części materiału dowodowego z akt postępowania przygotowawczego, która jest niezbędna dla oceny zasadności tymczasowego aresztowania”. W dalszej części opowiedział się za poglądem, że „Zakres akt, które powinny być udostępnione aresztowanemu i jego obrońcy, powinien być wyznaczany przez efektywność prawa do obrony. Jawne muszą być więc wszystkie te materiały postępowania przygotowawczego, które uzasadniają wniosek prokuratora o zastosowanie lub przedłużenie tymczasowego aresztowania”. Jak widać, to właśnie orzecznictwo ETPCz określające treść standardu rzetelnego postępowania w zakresie „równości broni” i dostępu do akt spra-

---

⁴⁰ Wyrok opublikowany w Dz. U. Nr 100, poz. 648 oraz w OTK ZU 2008, nr 5/A, poz. 77.

wy na etapie decydowania o ewentualnym pozbawieniu wolności stanowiło również podstawę ustalenia standardu konstytucyjnego w tym zakresie. Konsekwencją zakresowej utraty mocy przepisu art. 156 § 5 k.p.k. było dodanie, z dniem 28 sierpnia 2009 r.⁴¹, przepisu art. 156 § 5a k.p.k., który dotyczy tylko tej części akt sprawy, która zawiera dowody wskazane we wniosku o zastosowanie albo przedłużenie tymczasowego aresztowania oraz te, które wymienione są w postanowieniu o zastosowaniu lub przedłużeniu tymczasowego aresztowania. Prokurator, zgodnie z treścią art. 156 § 5a zdanie drugie k.p.k., może odmówić zgody na udostępnienie akt w takiej części, tylko wówczas, gdy zachodzi obawa, że narażałoby to na niebezpieczeństwo utraty życia lub zdrowia pokrzywdzonego lub innego uczestnika postępowania, groziłoby zniszczeniem lub ukryciem dowodów albo tworzeniem dowodów fałszywych, groziłoby uniemożliwieniem ustalenia i ujęcia współsprawcy czynu zarzucanego podejrzanemu lub sprawców innych czynów ujawnionych w toku postępowania, ujawniałoby prowadzone czynności operacyjno-rozpoznawcze lub zagrażałoby utrudnieniem postępowania przygotowawczego w inny bezprawny sposób. Według noweli przepis art. 156 § 5a k.p.k. ma treść następującą: „§ 5a. W razie złożenia w toku postępowania przygotowawczego wniosku o zastosowanie albo przedłużenie tymczasowego aresztowania podejrzanemu i jego obrońcy udostępnia się niezwłocznie akta sprawy w części zawierającej treść dowodów wskazanych we wniosku.” Nowa treść art. 156 § 5a k.p.k. nie zawiera zatem tych wyłączeń, które obecnie mogą stanowić podstawę uniemożliwienia wglądu w akta sprawy, pomimo złożenia wniosku o tymczasowe aresztowanie lub jego przedłużenie. W korelacji z tym przepisem pozostają także nowe przepisy: art. 250 § 2a k.p.k. oraz art. 249a k.p.k. Pierwszy z nich obliuguje prokuratora do wymienienia dowodów, w oparciu o które formułuje wniosek o zastosowanie tymczasowego aresztowania, co wyznacza również zakres tych materiałów, które winny być udostępnione podejrzanemu i jego obrońcy. Drugi z tych przepisów (art. 249a k.p.k.) ma zaś treść następującą: „Podstawę orzeczenia o zastosowaniu albo przedłużeniu tymczasowego aresztowania mogą stanowić jedynie ustalenia poczynione na podstawie dowodów jawnych dla oskarżonego i jego obrońcy. Sąd uwzględnia z urzędu także okoliczności, których prokurator nie ujawnił, po ich ujawnieniu na posiedzeniu, jeżeli są one korzystne dla oskarżonego”. Przepis art. 249a k.p.k. słusznie zatem „uciał” spór co do tego, czy sąd może opierać się z urzędu na innych, niż wskazane przez prokuratora, dowodach. Przywołanie innych dowodów z urzędu jest możliwe tylko na korzyść podejrzanego i musi być poprzedzone ich ujawnieniem.

---

⁴¹ Ustawa z dnia 16 lipca 2009 r. (Dz. U. Nr 127, poz. 1051).

Przedstawione uwagi nie zamykają oczywiście problematyki związanej z realizacją standardów konwencji na tle obowiązujących, także po dniu 1 lipca 2015 r., przepisów polskiej procedury karnej, choć, jak się wydaje, dotyczą najistotniejszych kwestii. Nie ma przy tym sporu, że utrzymywanie się stanu, w którym ciągle dochodzi do naruszenia na gruncie art. 5 ust. 3 i ust. 4 praw gwarantowanych konwencją, wymagało zmian legislacyjnych, albowiem tylko w ten sposób można było „wymusić” zmianę wadliwej, w niektórych obszarach, praktyki sądowej. Otwarte pozostaje pytanie, czy twórcom tych zmian uda się te cele osiągnąć. Dostrzegając wiele elementów pozytywnych, uważam jednak, że należało bardziej zdecydowanie ograniczyć możliwość przedłużenia tymczasowego aresztowania wyłącznie na podstawie art. 258 § 2 k.p.k. Pozostawienie tego przepisu bez istotnej zmiany i bez dodatkowych regulacji, które by ograniczały jego stosowanie przy ciągłym przedłużaniu tymczasowego aresztowania, a więc niejako aprobowanie dotychczasowej praktyki na tle tego przepisu, każe mi wątpić w to, czy standard określony w art. 5 ust. 3 konwencji w tym obszarze będzie realizowany; obym się mylił.

Some regulations on remand in custody under the amended Code of Criminal Procedure

Abstract

This paper addresses remand in custody under the Code of Criminal Procedure as amended on 27 September 2013, with a focus on standards ensured under the European Convention on Human Rights. Examined herein are specifically new regulations on prolongation of remand under Article 258, § 2 of the Code of Criminal Procedure, application of the remand measure in the absence of a suspected (accused) individual, and participation of a defence attorney in a court hearing regarding remand in custody, as well as familiarization with case files in so far as they provide grounds to apply the remand measure.